

Študijný sprievodca: Vek rozumu – Osvietenstvo

Tento sprievodca je navrhnutý tak, aby preveril a prehĺbil vaše vedomosti o období osvietenstva na základe poskytnutých materiálov. Obsahuje kvíz s krátkymi odpoveďami, kľúč k správnym odpoveďiam, námety na esejistické otázky a komplexný slovník kľúčových pojmov.

Kvíz s krátkymi odpoveďami

Odpovedzte na nasledujúce otázky v rozsahu 2 – 3 viet, pričom vychádzajte výlučne z informácií v zdrojovom texte.

1. Čo bolo hlavným presvedčením osvietených učencov o dobe, v ktorej žili, a o budúcnosti ľudstva?
2. Uvedte aspoň tri konkrétne vedecké alebo technické pokroky dosiahnuté v 18. storočí.
3. Aký bol hlavný cieľ francúzskych encyklopedistov a aký úspech ich dielo dosiahlo?
4. Vysvetlite pojem deizmus a postoj deistov k úlohe Boha vo svete.
5. Aké boli podľa Voltaira hlavné princípy, ktorými by sa mal riadiť svet a jeho vláda?
6. Aký prístup navrhol Montesquieu na vytvorenie najlepšieho spôsobu riadenia štátu?
7. Definujte osvietený absolutizmus a vymenujte aspoň dvoch panovníkov spojených s touto formou vlády.
8. Popíšte dve typické reformy, ktoré zavádzali osvietení panovníci vo svojich krajinách.
9. Prečo sa počas osvietenstva začali vo vzdelávaní presadzovať národné jazyky na úkor latinčiny a francúzštiny?
10. Akú metódu vedeckej práce považoval ruský vedec M. V. Lomonosov za kľúčovú pre dosiahnutie pokroku?

Kľúč k odpoveďiam

1. Osvietení učitelia boli presvedčení, že žijú v prelomovej, „osvietenej“ dobe, ktorá nahradila „temný stredovek“. Verili, že vedecký pokrok a vzdelávanie postupne „osvietia“ celé ľudstvo a pomocou vedy sa podarí vybudovať šťastnú spoločnosť bez neuduhov starých čias.
2. V 18. storočí vedci vynášali parný stroj, spoznali zákony zemskej príťažlivosti a objavili nové druhy živočíchov. Zároveň boli vyvinuté prvé vakcíny proti nákazlivým chorobám a vedci začali spoznávať elektrinu.
3. Cieľom francúzskych encyklopedistov bolo zhrnúť všetko dovtedajšie vedecké poznanie do knižnej podoby, aby sa mohlo ľahšie šíriť. Ich dielo, *Encyklopédia*, dosiahlo obrovský finančný úspech a popularitu – za štvrtstoročie sa predalo 25 000 výtlačkov, napriek častým zákazom zo strany úradov.
4. Deizmus je viera, že Boh síce existuje a stvoril svet, ale po jeho stvorení už viac nezasahuje do ľudských osudov. Podľa deistov teda osudy sveta závisia výlučne od ľudskej činnosti.
5. Voltaire, ktorý bol deistom, tvrdil, že svet sa má riadiť vedou a presne odhalenými zákonitosťami, ako sú napríklad gravitačné zákony. Odmietal, aby ho riadila svojvôľa jedného človeka alebo cirkvi, ktorej názory podľa neho nevychádzali z vedy.
6. Montesquieu bol presvedčený, že povahu človeka a príčiny jeho konania je možné exaktne rozpoznať a skúmať. Z týchto poznatkov chcel zostaviť základné pravidlá pre „rozumnú vládu“, ktorá by povahu ľudí usmerňovala rozumným smerom a vytvorila tak najlepšie riadenie štátu.
7. Osvietený absolutizmus je forma vlády, pri ktorej má panovník takmer neobmedzenú moc, ale využíva ju na zavádzanie osvietených reforiem s cieľom zlepšiť postavenie ľudu a štátu. Medzi najznámejších predstaviteľov patrili Fridrich II. v Prusku, Jozef II. v Rakúsku a Katarína II. v Rusku.

8. Osvietenský panovníci zjednodušovali zákony a odstraňovali neľudské zaobchádzanie, ako napríklad mučenie. Taktiež podporovali vedeckú, technickú a literárnu činnosť a usilovali sa o vyššiu úroveň verejného vzdelávania.

9. Národné jazyky sa začali používať, pretože osvietenci považovali vzdelávanie za najdôležitejšiu vec a chceli ho sprístupniť všetkým ľuďom, aj tým jednoduchým. Aby ľudia tomu, čo sa učia, rozumeli, bolo potrebné prejsť z elitnej latinčiny a francúzštiny na jazyky, ktorými hovorili bežne.

10. Podľa M. V. Lomonosova bol kľúčom k úspechu fakt, že vedci (predovšetkým prírodovedci) sa už neobzerali na „výmysly a prázdne reči“. Namiesto toho zakladali svoje závery na spoľahlivých, mnohokrát opakovaných pokusoch a dôveryhodných skúškach.

Návrhy na esejistické otázky

1. Analyzujte vzťah medzi vedou, pokrokom a vzdelávaním v období osvietenstva. Podrobne vysvetlite, ako sa tieto tri koncepty podľa osvietencov navzájom posilňovali a aký bol ich konečný cieľ.

2. Porovnajte filozofické názory Voltaira a Montesquieua. Zamerajte sa na ich pohľad na riadenie spoločnosti, úlohu vedy a možnosti poznania ľudskej povahy.

3. Charakterizujte koncept osvietenského absolutizmu. Vysvetlite, ako sa líšila jeho legitimita od stredovekého ponímania moci, aké boli typické reformy a aké ciele nimi panovníci sledovali.

4. Rozoberte úlohu deizmu v myšlienkovom svete osvietenstva. V čom bol tento koncept radikálny voči tradičnej cirkevnej moci a v čom sa odlišoval od úplného ateizmu?

5. Na základe textu, vrátane citátu M. V. Lomonosova, popíšte zmenu vo vedeckej metodológii, ktorá nastala vo veku rozumu. Aké princípy definovali nový vedecký prístup a prečo boli považované za prelomové?

Slovník kľúčových pojmov

Pojem	Definícia
Absolutizmus	Forma vlády, kde má panovník takmer neobmedzenú moc. V kontexte osvietenstva sa ospravedlňoval rozumovými dôvodmi, nie božským právom.
Arborétum	Špeciálna botanická záhrada, v ktorej sa pestujú dreviny na študijné a výskumné účely.
Deizmus	Viera, že Boh stvoril svet, ale ďalej sa oň nestará a nezasahuje do ľudských osudov.
Empirické skúmanie	Skúmanie podstaty vecí na základe našej skúsenosti (empírie) s nimi. Lomonosov ho nazýval presvedčanie sa „dôveryhodnou skúškou“.

Encyklopédia	Náučný slovník, literárne dielo, ktoré krátko, stručne a jasne vysvetľuje dosiahnuté poznatky ľudstva z určitého odboru.
Encyklopedisti	Skupina francúzskych osvietených filozofov a vedcov, ktorí sa v polovici 18. storočia rozhodli zhrnúť všetko vedecké poznanie do <i>Encyklopédie</i> .
Koncepcia	Spôsob chápania niečoho; teoretický rámec.
Manufaktúrna výroba	Jeden z nových výrobných postupov spojených s raným kapitalizmom a prácou za mzdu.
Mešťania	Spoločenská vrstva obyvateľov miest, ktorá bola nositeľom nových ekonomických a spoločenských myšlienok.
Osvietenstvo	Intelektuálne a filozofické hnutie 18. storočia (nazývané aj „vek rozumu“), ktoré kládlo dôraz na rozum, vedu, pokrok a vzdelávanie.
Osvietenský absolutizmus	Neobmedzená vláda panovníka, ktorý však zavádza osvietené reformy na zlepšenie stavu krajiny a postavenia ľudu.
Rozum	Centrálny pojem osvietenstva; schopnosť logického myslenia a úsudku, ktorá bola považovaná za hlavný nástroj na poznávanie sveta a riešenie problémov.
Veda	Systematické poznávanie sveta založené na pozorovaní a experimentoch, ktoré bolo v osvietenstve vnímané ako hlavný motor pokroku.